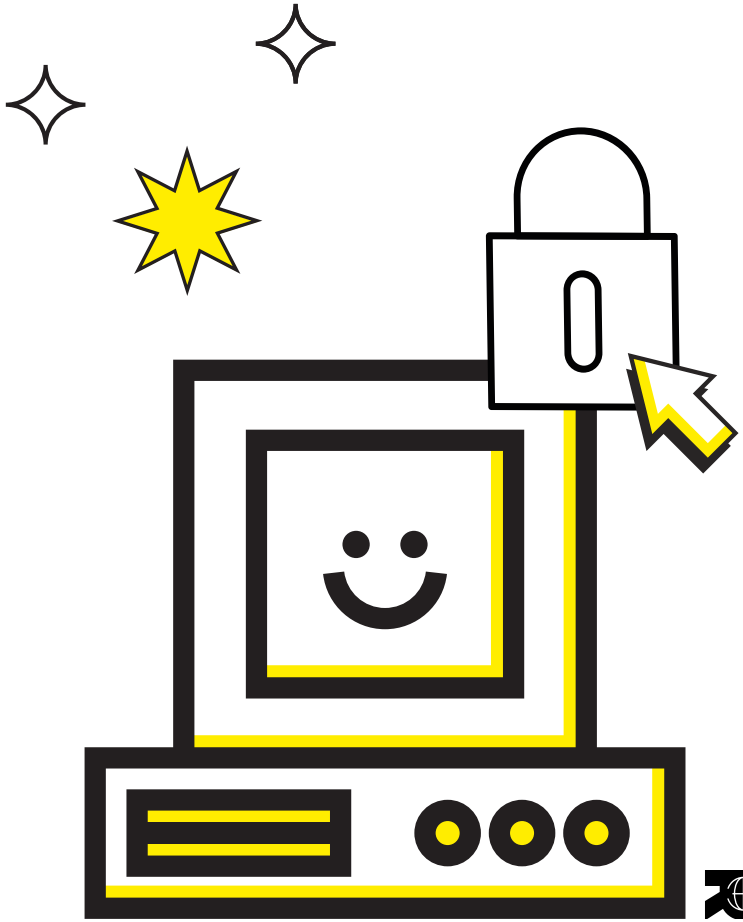
SAMORZĄDY WOBEC DEZINFORMACJI

MATERIAŁY PRAKTYCZNE
GOTOWE WZORY POSTĘPOWANIA

Rada Odporności
PRZY MINISTRZE SPRAW ZAGRANICZNYCH

Patronat honorowy Ministra Spraw Zagranicznych

Autorstwo: Rada Konsultacyjna do spraw Odporności na Dezinformację Międzynarodową przy Ministrze Spraw Zagranicznych

Nad poradnikiem pracowali: Anna Chipczyńska, Paweł Czajkowski, Małgorzata Góralik-Piętka, Wojciech Dzięgiel, Marcel Kiełtyka, Maciej Kossowski, Rafał Mathiak, Agnieszka Ostrowska, Jacek Pawluk, Paweł Prus, Maksym Sijer, Martyna Wilk, Mariusz Żabiński jako reprezentanci następujących podmiotów:

- Zespół ds. aktywizacji samorządów oraz zespół ds. prawnych przy Radzie Konsultacyjnej ds. Odporności na Dezinformację Międzynarodową przy Ministrze Spraw Zagranicznych
- Gmina Wrocław (dolnośląskie)
- Gmina Dobczyce (małopolskie)
- Gmina Tereszpol (lubelskie)
- Gmina Klembów (mazowieckie)
- AGORA
- Fundacja Centrum Stosunków Międzynarodowych
- Fundacja im. Kazimierza Pułaskiego
- INFO OPS Polska
- Instytut Technologii Społeczno-Politycznych Kybernetes
- Instytut Zamenhofa
- Stowarzyszenie Demagog
- Uniwersytet Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej
- Wrocławskie Centrum Rozwoju Społecznego
- Związek Pracodawców Wydawców Cyfrowych
- Żydowskie Stowarzyszenie Czulent

Redakcja: Martyna Wilk

Projekt graficzny: Aleksandra Kucewicz

Skład: Wrocławskie Centrum Rozwoju Społecznego

Wrocław 2026

Spis treści

WSTĘP 4

GŁÓWNE ZASADY 6

I. Definicja i błędy pojęciowe 7

II. Strategia uświadamiania zagrożeń 7

III. Budowanie odporności: „nie jesteśmy bezbronni” 8

IV. Zarządzanie informacją w cyklu życia kryzysu 8

V. Aspekty prawne i instytucjonalne 9

MATERIAŁY PRAKTYCZNE 10

Kluczowe argumenty, które urzędnik może wykorzystać w bezpośredniej komunikacji z mieszkańcem 11

Ścieżka reagowania na dezinformację 13

Scenariusz krótkiego wystąpienia (wideo lub tekstowego) dla przedstawiciela samorządu w obliczu dezinformacji 15

Wzory komunikatów prostujących (debunking) dla urzędu. 17

Jak i po co monitorować media w spokojnych czasach 21

Ocena reakcji gminy na dezinformację 23

Jak dokumentować i prezentować fakty 24

Etyka: między wolnością słowa a neutralnością w reagowaniu 25

Zestawienie przepisów, instytucji i organizacji stanowiących fundament odporności samorządu na dezinformację 27

Organizacje factcheckingowe 32

Polecane publikacje 34

WSTĘP

Dlaczego odporność informacyjna jest kluczowa dla samorządu?

Szanowni Państwo, pracownicy gmin i powiatów,

w dzisiejszych czasach dezinformacja stała się realnym zagrożeniem, które uderza bezpośrednio w fundamenty lokalnych społeczności: zaufanie do instytucji publicznych oraz bezpieczeństwo mieszkańców. Z myślą o tym wyzwaniu oddajemy w Państwa ręce poradnik, który jest nie tylko teoretycznym opracowaniem, lecz także praktycznym narzędziem wspierającym codzienną pracę samorządową w dobie chaosu informacyjnego.

Na co dzień nadużywamy słów „dezinformacja" i „fake news", stosując je wobec zwykłych błędów informacyjnych lub krytyki, z którą się nie zgadzamy. To niepokoi, bo zaciera różnicę faktyczny wymiar i zagrożenia płynące z kłamliwych narracji o globalnym zasięgu i przemyślanej, ustrukturyzowanej formie przekazu. Ten poradnik pomoże Państwu precyzyjnie identyfikować realne zagrożenia oraz pokaże, że urzędnicy nie są wobec nich bezbronni. Nie mamy bowiem wątpliwości: podnosząc swoje kompetencje cyfrowe i psychospołeczne, każdy pracownik samorządowy staje się ogniwem skutecznej tarczy antydezinformacyjnej.

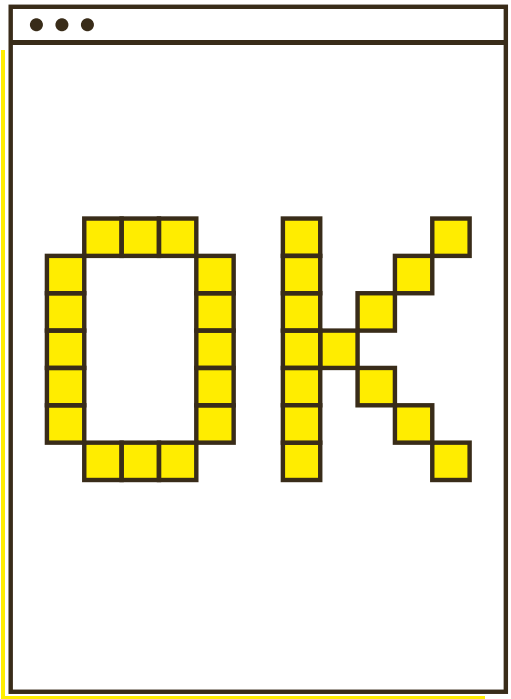
Dokument ten został opracowany, aby:

- dostarczyć gotowych rozwiązań na czas spokoju i na moment kryzysu,
- wskazać zaufanych partnerów, z którymi samorządy mogą współpracować przy weryfikacji faktów,
- przedstawić formalne ścieżki wykorzystania narzędzi formalno-prawnych do budowania świadomości społecznej,
- budować lokalną odporność na dezinformację.

Walka z dezinformacją to nie tylko prostowanie kłamstw – to przede wszystkim budowanie silnej, odpornej i dobrze poinformowanej wspólnoty lokalnej. Wierzymy, że zawarte w poradniku materiały, w tym procedury i listy kontrolne, będą dla Państwa realnym wsparciem w codziennej służbie mieszkańcom.

Poradnik powstawał na przełomie lat 2025/2026 z inicjatywy zespołu ds. aktywizacji samorządów oraz zespołu ds. prawnych Rady Konsultacyjnej na Dezinformację Międzynarodową przy Ministrze Spraw Zagranicznych przy aktywnym udziale przedstawicieli polskich gmin, które wniosły w poradnik swoje uwagi, pomysły i potrzeby: Gmina Dobczyce (małopolskie), Gmina Klembów (mazowieckie), Gmina Tereszpol (lubelskie), Gmina Wrocław (dolnośląskie).

GŁÓWNE ZASADY

I. DEFINICJA I BŁĘDY POJĘCIOWE

Dezinformacja to celowe i systemowe tworzenie oraz rozpowszechnianie fałszywych lub zmanipulowanych informacji w celu wprowadzenia w błąd opinii publicznej i realizacji określonych interesów (politycznych, ekonomicznych lub ideologicznych).

DEZINFORMACJA ≠ *KRYTYKA POLITYCZNA*
BŁĄD KOMUNIKACYJNY
NIEWIEDZA MIESZKAŃCA

W praktyce samorządowej często dochodzi do nadużywania pojęć „dezinformacja" i „fake news". Dlatego warto pamiętać, że:

- Krytyka działań urzędu (nawet ostra) nie jest dezinformacją, jeśli opiera się na faktach lub na subiektywnej ocenie mieszkańca.
- Błąd komunikacyjny (niezamierzone podanie mylnej informacji przez urzędnika lub media) to omyłka przypadkowa (misinformacja), a nie celowa operacja wpływu.
- Niewiedza mieszkańca objawiająca się zadawaniem pytań opartych na błędnych założeniach wymaga od urzędnika zachowania spokoju i prowadzenia edukacji, a nie etykietowania jako atak na samorząd.

II. STRATEGIA UŚWIADAMIANIA ZAGROŻEŃ

Przekaz, który warto kierować do mieszkańca: Dezinformacja uderza w Twoje poczucie bezpieczeństwa i może prowadzić do podejmowania błędnych decyzji życiowych (np. finansowych lub zdrowotnych).

Przekaz, który warto kierować do urzędnika: Dezinformacja paraliżuje procesy decyzyjne w samorządzie, destabilizuje nastroje społeczne i podważa zaufanie do instytucji publicznej, co utrudnia realizację zadań ustawowych. Może stanowić zagrożenie dla zdrowia i życia.

III. BUDOWANIE ODPORNOŚCI: „NIE JESTEŚMY BEZBRONNI”

Odporność na dezinformację buduje się poprzez: dobrą komunikację, krytyczne myślenie i weryfikację źródeł.

- **Mieszkaniec:** Powinien wiedzieć, że każda informacja (także ta w pełni prawdziwa) wywołująca silne emocje wymaga sprawdzenia w oficjalnym komunikacie samorządu.
- **Urzędnik:** Posiada narzędzia prawne i instytucjonalne (np. dostęp do ekspertów NASK – Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa), które pozwalają na szybkie przecięcie spekulacji.

IV. ZARZĄDZANIE INFORMACJĄ W CYKLU ŻYCIA KRYZYSU

1. Stan bezpieczeństwa (prewencja):

- **Działania urzędu:** Gdy w samorządzie nie trwa kryzys komunikacyjny lub dezinformacyjny, ważne jest stałe budowanie przez urzędników transparentnej komunikacji, regularne publikowanie raportów i prowadzenie otwartego dialogu z mieszkańcami. Obowiązuje zasada „pierwszego źródła” – w sprawach dotyczących samorządu to samorząd właśnie powinien wydawać pierwsze komunikaty.
- **Edukacja mieszkańców:** Promowanie higieny informacyjnej poprzez biblioteki, szkoły, lokalne media i centra kultury.

CHCESZ WIEDZIEĆ WIĘCEJ? PATRZ S. 21

2. Pojawienie się dezinformacji (reagowanie):

- **Zadania urzędnika:** Natychmiastowa identyfikacja źródła i kanałów przekazu, przygotowanie merytorycznego sprostowania opartego na faktach (debunking) oraz uruchomienie kanałów dotarcia do grup najbardziej narażonych.
- **Zadania mieszkańca:** Wstrzymanie się od udostępniania swoimi kanałami (przede wszystkim w social mediach) niesprawdzonej treści i zgłoszenie jej do oficjalnych kanałów samorządu.

CHCESZ WIEDZIEĆ WIĘCEJ? PATRZ S. 11 ORAZ S. 13

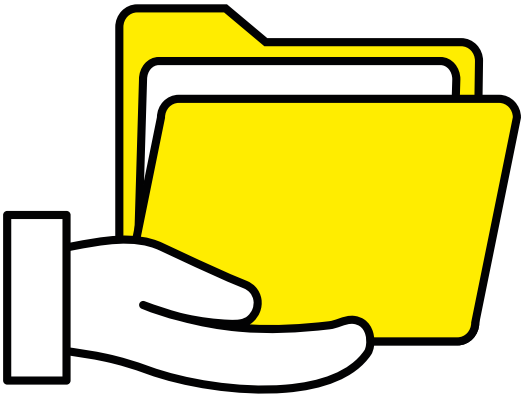
V. ASPEKTY PRAWNE I INSTYTUCJONALNE

- Ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej: Daje podstawy do prowadzenia systematycznej edukacji społecznej w zakresie ochrony przed operacjami wpływu i dezinformacją.
- Zarządzanie kryzysowe: Przepisy te pozwalają na użycie systemów powiadamiania (np. alerty SMS) do korygowania informacji zagrażających porządkowi publicznemu.
- Partnerstwa: Samorząd w ramach prewencji (czyli w stanie bezpieczeństwa, gdy nie trwa kryzys komunikacyjny ani dezinformacyjny) powinien tworzyć sieci współpracy (np. z lokalnymi mediami, ze szkołami, z organizacjami społecznymi i z bibliotekami), aby w momencie kryzysu dysponować szerokim kanałem dotarcia z prawdą.

CHCESZ WIEDZIEĆ WIĘCEJ? PATRZ: S. 27, S. 32 I S. 34

MATERIAŁY PRAKTYCZNE

KLUCZOWE ARGUMENTY, KTÓRE URZĘDNIK MOŻE WYKORZYSTAĆ W BEZPOŚREDNIEJ KOMUNIKACJI Z MIESZKAŃCEM

1. Argument dotyczący bezpieczeństwa osobistego

- „Dezinformacja nie jest tylko kłamstwem w internecie – może realnie zagrażać Twojemu zdrowiu, finansom lub bezpieczeństwu Twojej rodziny".
- „Fałszywe informacje o rzekomych skażeniach lub awariach mają na celu wywołanie paniki, która utrudnia służbom ratunkowym niesienie pomocy potrzebującym".

2. Argument o braku bezbronności

- „Nie jesteśmy bezbronni wobec dezinformacji; każdy z nas ma proste narzędzia, by sprawdzić informacje i fakty przed ich udostępnieniem".
- „Weryfikacja informacji zajmuje minutę, a skutki jej braku mogą być odczuwalne dla całej lokalnej społeczności przez wiele miesięcy".

3. Argument dotyczący odpowiedzialności społecznej

- „Udostępniając niesprawdzoną wiadomość, stajesz się ogniwem w łańcuchu manipulacji – nie daj się wykorzystać do szerzenia kłamstw".
- „Sprawdzanie źródeł i weryfikacja informacji to nowoczesne formy dbania o wspólne dobro naszej lokalnej społeczności".

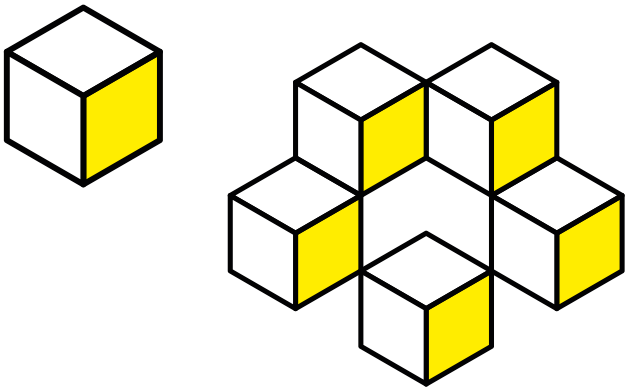
4. Argument oparty na zaufaniu i faktach

- „Jeśli informacja wywołuje w Tobie skrajne emocje, to pierwszy sygnał, że może być dezinformacją – zanim zareagujesz, zajrzyj do zaufanych źródeł, takich jak mObywatel lub nask.pl".
- „Zamiast wierzyć anonimowym wpisom, korzystaj z informacji publikowanych przez instytucje monitorujące sytuację dezinformacyjną".

Jak przekazywać argumenty?

Aby te argumenty trafiły do mieszkańców, samorząd powinien stosować różnorodne kanały:

- Media lokalne: Artykuły i wywiady z ekspertami tłumaczącymi mechanizmy manipulacji.
- Warsztaty kompetencji cyfrowych: Organizowane przy współpracy z zaufanymi organizacjami społecznymi.
- Plakaty i ulotki w urzędzie: Krótkie instrukcje „Jak nie rozprzestrzeniać dezinformacji" dostępne w miejscach obsługi interesanta.

ŚCIEŻKA REAGOWANIA NA DEZINFORMACJĘ

Krok 1: Identyfikacja i weryfikacja

- Rozpoznaj typ: Czy to celowa dezinformacja, czy nadużycie słowa „fake news" w przypadku zwykłego błędu lub krytyki?
- Sprawdź fakty: Skorzystaj z zaufanych źródeł monitorujących (np. nask.pl, gov.pl).
- Oceń zasięg: Czy informacja rozchodzi się tylko lokalnie, czy zagraża bezpieczeństwu samorządu?

Krok 2: Uruchomienie procedur

- Powiadom przełożonych: Uruchom wewnętrzne procedury zarządzania kryzysowego.
- Skontaktuj się z partnerami: Wykorzystaj sieci współpracy z lokalnymi mediami, szkołami i organizacjami.
- Zgłoś incydent: Jeśli dezinformacja dotyczy bezpieczeństwa cyfrowego, zgłoś ją do zaufanych instytucji zewnętrznych, np. : NASK.

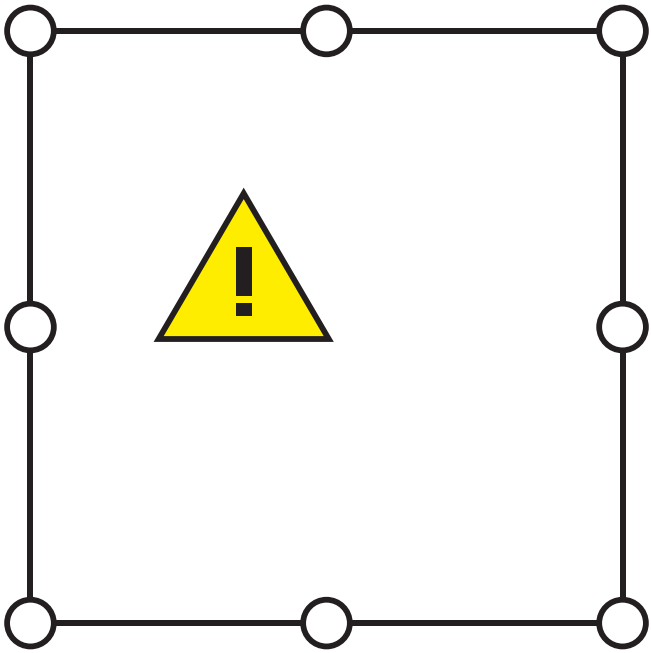
Krok 3: Komunikacja (przedstawienie faktów)

- Przygotuj sprostowanie: Skup się na przekazie skierowanym do mieszkańca, wyjaśniając, dlaczego informacja jest niebezpieczna.
- Wybierz kanały: Wykorzystaj oficjalną stronę, media społecznościowe oraz aplikację mObywatel.
- Edukuj: Przypomnij mieszkańcom o zadaniach w zakresie higieny cyfrowej (np. ograniczanie czasu przed ekranem, weryfikacja informacji) i o tym, czemu nie należy wspierać rozprzestrzeniania kłamstw.

Krok 4: Działania po kryzysie

- Analiza: Jak podnoszenie kompetencji cyfrowych urzędników wpłynęło na szybkość reakcji?
- Edukacja ustawiczna: Zaplanuj szkolenia z zakresu kompetencji psychospołecznych, aby zwiększyć odporność na przyszłe ataki.
- Wykorzystaj prawo: Sprawdź możliwości edukacji społecznej w ramach rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 6 lutego 2025 r. w sprawie programów szkoleń z zakresu ochrony ludności i obrony cywilnej oraz wymagań dla podmiotów prowadzących szkolenia.

Pamiętaj: Najskuteczniejszą obroną są działania prewencyjne podejmowane wtedy, gdy sytuacja jest bezpieczna.

SCENARIUSZ KRÓTKIEGO WYSTĄPIENIA (WIDEO LUB TEKSTOWEGO) DLA PRZEDSTAWICIELA SAMORZĄDU W OBLICZU DEZINFORMACJI

Scenariusz wystąpienia: „Głos faktów w zalewie dezinformacji"
Czas trwania: ok. 90–120 sekund
Osoba: sołtys/wójt/burmistrz/starosta
Miejsce: gabinet lub miejsce związane z tematem (np. przy inwestycji, o której mowa)

1. Wstęp (0:00 – 0:20)

- „Dzień dobry, Szanowni Mieszkańcy. Zwracam się do Państwa, ponieważ w ostatnich godzinach w naszej gminie pojawiło się wiele niepokojących i – co najważniejsze – nieprawdziwych informacji dotyczących [*WPISAĆ TEMAT*]".
- „Chcę wyraźnie podkreślić: to dezinformacja, która ma na celu wywołanie niepokoju i podważenie Państwa zaufania do naszych wspólnych działań".

2. Konkretne fakty (0:20 – 0:50)

- „Prawda wygląda następująco: [*WPISAĆ KRÓTKI FAKT, NP. WODA JEST ZDATNA DO PICIA / INWESTYCJA POSIADA WSZYSTKIE ATESTY*]".
- „Opieramy się wyłącznie na danych z zaufanych instytucji, takich jak [*WPISAĆ NP. SANEPID / NASK / LOKALNE MEDIA*]".

3. Apel o rozwagę (0:50 – 1:15)

- „Proszę Państwa, nie jesteśmy bezbronni wobec kłamstw w sieci. Zanim podacie dalej jakąś informację, sprawdźcie jej źródło".

- „Nie dajmy się zmanipulować. Każde udostępnienie niesprawdzonej wiadomości to pomoc tym, którzy chcą wprowadzić w naszym regionie chaos oraz zagrozić Waszemu bezpieczeństwu, zdrowiu".

4. Zakończenie i kontakt (1:15 – 1:30)

- Wszystkie zweryfikowane komunikaty publikujemy na bieżąco na naszej stronie internetowej oraz w oficjalnych kanałach samorządu".
- „Bądźmy czujni i dbajmy o higienę informacji w naszej społeczności. Dziękuję za uwagę".

Dlaczego ten scenariusz działa?

- Szybkość i prewencja: Wykorzystuje zalecane sposoby informowania mieszkańców o zagrożeniach w trakcie kryzysu.
- Budowanie autorytetu: Włodarz występuje jako gwarant rzetelności, odsyłając do zaufanych źródeł cyfrowych
- Edukacja: Realizuje zadanie uświadamiania, że dezinformacja jest niebezpieczna, ale nie jesteśmy wobec niej bezsilni.

WZÓR KOMUNIKATU PROSTUJĄCEGO (DEBUNKING) DLA URZĘDU. WERSJA KRÓTSZA.

Temat: Sprostowanie nieprawdziwych informacji dotyczących [*WPISAĆ CZEGO DOTYCZY MANIPULACJA*]

Szanowni Mieszkańcy,
W związku z pojawiającymi się w przestrzeni publicznej (m.in. na [*WPISAĆ NAZWĘ PORTALU/GRUPY*]) nieprawdziwymi informacjami dotyczącymi [*WPISAĆ TEMAT*], Urząd Gminy/Starostwa informuje:

1. Fakt: [*WPISAĆ KRÓTKĄ, KONKRETNĄ I PRAWDZIWĄ INFORMACJĘ*]. Jest to jedyne rzetelne źródło wiedzy w tej sprawie.

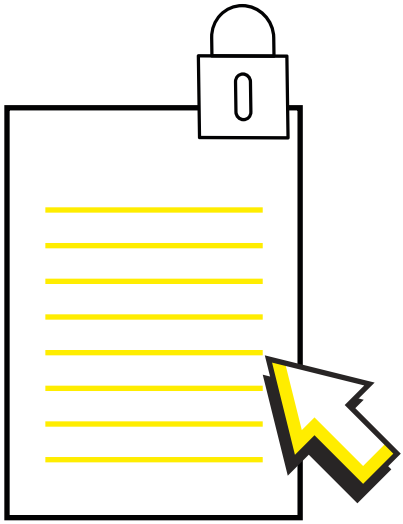
2. Wyjaśnienie manipulacji: Informacje rozpowszechniane w materiale [*WPISAĆ TYP MATERIAŁU, NP. ULOTKA/POST*] są niezgodne z prawdą i mają na celu wprowadzenie Państwa w błąd. Mogą zagrażać porządkowi publicznemu, zdrowiu, życiu.

3. Weryfikacja: Prosimy o każdorazowe sprawdzanie informacji u zaufanych źródeł, takich jak oficjalna strona urzędu, serwis NASK (nask.pl) lub poprzez weryfikację komunikatów w aplikacji mObywatel.
Pamiętajmy, że rozpowszechnianie niesprawdzonych treści zwiększa zagrożenie dezinformacją w naszej lokalnej społeczności. W przypadku wątpliwości prosimy o bezpośredni kontakt z [*WPISAĆ NAZWĘ WYDZIAŁU/BIURA*].

Z poważaniem
[*imię i nazwisko / nazwa urzędu]*

Wskazówki przy wypełnianiu wzoru komunikatu:

- Szybkość reakcji: Zgodnie z procedurami współpracy z mediami, sprostowanie powinno pojawić się jak najszybciej po wykryciu kryzysu.
- Unikanie powtarzania kłamstwa: Skup się na faktach. Nie cytuj w całości fałszywej wiadomości, aby dodatkowo jej nie utrwalać.
- Wykorzystanie sieci współpracy: Prześlij powyższy komunikat do lokalnych szkół, organizacji społecznych i firm, z którymi urząd tworzy partnerstwo w walce z dezinformacją.
- Podstawa prawna: W sytuacjach wymagających edukacji społecznej, warto powołać się na możliwości wynikające z prawa, np. z ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej.

WZÓR KOMUNIKATU PROSTUJĄCEGO (DEBUNKING) DLA URZĘDU. WERSJA DŁUŻSZA

Szanowni Mieszkańcy,
jako pracownik urzędu gminy wychodzę z założenia, że fundamentem współpracy samorządu z mieszkańcami jest zaufanie oparte na faktach, a nie na emocjonalnych nagłówkach. W dobie szumu informacyjnego łatwo o dezinformację, dlatego przygotowałem krótki raport z weryfikacji ostatniej, nieprawdziwej wiadomości dotyczącej [*WPISZ TEMAT, NP. PLANOWANA WYCINKA LUB ZMIANA STAWEK ZA WYWÓZ ODPADÓW*].

Oto jak krok po kroku sprawdziliśmy fakty, by dostarczyć Państwu rzetelną wiedzę. Aby rozwiać wątpliwości, zastosowaliśmy metodę „3 filarów weryfikacji":

1. Analiza twardych danych statystycznych
Zamiast polegać na opiniach, sięgnęliśmy do surowych liczb. Porównaliśmy dane z [*WPISZ ROK*] z obecnymi wskaźnikami.
Źródło: Dane z GUS oraz wewnętrzne raporty budżetowe gminy.
Wynik: Liczby jednoznacznie wskazują, że [*WYJAŚNIJ KRÓTKO RÓŻNICĘ MIĘDZY PLOTKĄ A RZECZYWISTOŚCIĄ*].

2. Konsultacja z niezależnymi ekspertami i badaniami
Fake newsy często wyrywają informacje z kontekstu. Sprawdziliśmy, co na ten temat mówią aktualne badania naukowe i branżowe.
Źródło: Raport [*NAZWA INSTYTUTU LUB BADANIA*] oraz opinia [*NAZWA EKSPERTA/STANOWISKA*].

Wynik: Analiza techniczna wyklucza scenariusz opisywany w [*WSKAŻ MIEJSCE ZAISTNIENIA PLOTKI, NP. FORUM OSIEDLOWE W SOCIAL MEDIACH*]. Proces przebiega zgodnie z normą [*WPISZ NUMER NORMY LUB USTAWY*].

3. Weryfikacja u źródła (konfrontacja wypowiedzi)

Sprawdziliśmy oficjalne protokoły z sesji Rady Gminy oraz nagrania, aby upewnić się, co faktycznie zostało powiedziane.

Źródło: BIP i oficjalne rejestry uchwał.

Wynik: Cytowana w mediach społecznościowych wypowiedź została zmanipulowana poprzez wycięcie kluczowego zdania. Pełny zapis znajdziecie Państwo w archiwum BIP.

Wniosek: Informacja o [*OPIS FAKE NEWSA*] jest fałszywa. Gmina realizuje działania zgodnie z planem przyjętym w uchwale nr [*NUMER*], który zakłada [*KRÓTKI OPIS ZAŁOŻEŃ PRZYJĘTYCH W DANEJ SPRAWIE*].

Z poważaniem

[*imię i nazwisko / nazwa urzędu*]

Jak mieszkaniec może sam weryfikować informacje?

1. Zawsze pytaj o źródło. Jeśli niepokojący post nie zawiera linków do oficjalnych dokumentów gminy, to zachowaj czujność.
2. Sprawdzaj daty. Często stare zdjęcia są używane do ilustrowania nowych lub zmyślonych historii.
3. Zaglądaj do BIP-u. Tam znajdują się wszystkie wiążące decyzje naszego samorządu.

JAK I PO CO MONITOROWAĆ MEDIA W SPOKOJNYCH CZASACH

Urzędnicy są w stanie wcześnie wykrywać fałszywe informacje i reagować, zanim dezinformacja rozprzestrzeni się po gminie. Najskuteczniejszą metodą obrony jest prewencja. Otóż, dzięki stałemu monitorowaniu mediów samorząd wie na bieżąco, co krąży w mediach i w Sieci. Dzięki temu może zawczasu przygotować komunikaty w odpowiedzi na niepokojące zjawiska i plotki.

Dlaczego warto monitorować media

Monitoring pozwala analizować publikacje ze wszystkich mediów i prezentować wyniki w intuicyjnej aplikacji. Narzędzia komercyjne umożliwiają analizę liczby wzmianek, sentymentu i zasięgu. Tak pozyskane informacje można szybko wykorzystać przy tworzeniu sprostowania. Z drugiej strony, samorząd, który nie prowadzi monitoringu mediów, reaguje dopiero wtedy, gdy nieprawdziwa informacja zaczyna żyć własnym życiem.

Przykładowe narzędzia do monitorowania

IMM – Instytut Monitorowania Mediów. Komercyjna platforma monitorująca wszystkie rodzaje mediów. Pozwala analizować wyniki dla wybranych słów kluczowych we wszystkich mediach. Automatycznie prezentuje raporty. Nadaje się do ciągłego monitoringu gminnego ekosystemu (prasa, radio, portale internetowe, social media).

Brand24 – System monitorujący ponad 25 mln źródeł, np.: media społecznościowe, portale, blogi, fora, podcasty, recenzje. Umożliwia obserwację zasięgu i automatyczną analizę sentymentu. Jest szczególnie przydatny, gdy dezinformacja rozchodzi się na wielu kanałach równocześnie.

SentiOne – Inteligentna platforma „social listening" analizująca dyskusje w Sieci. Umożliwia ocenę nastrojów, ochronę reputacji i zapobieganie kry-

zysom. Pozwala zorientować się, czy w gminie narasta wątek dezinformacyjny. Alternatywa dla Brand24.

Google Alerty – Darmowe narzędzie Google pozwalające utworzyć powiadomienia dla słów kluczowych; skanuje internet i wysyła e-maile, gdy pojawi się dane słowo kluczowe. Jest dobrą alternatywą w gminach o małych budżetach.

Jak monitorować media

- Sporządź listę słów kluczowych związanych z gminą (np. nazwa gminy, inwestycje, nazwiska włodarzy).
- Regularnie aktualizuj listę.
- Ustal osobę odpowiedzialną za przegląd raportów i alarmowanie przełożonych przy pierwszych symptomach dezinformacji.
- W niewielkich gminach, oprócz narzędzi płatnych, wykorzystuj wsparcie lokalnych bibliotek i organizacji pozarządowych.
- Traktuj nieformalne sygnały od mieszkańców jako uzupełnienie monitoringu mediów.

OCENA REAKCJI GMINY NA DEZINFORMACJĘ

Aby coraz skuteczniej bronić się przed dezinformacją, warto stale sprawdzać, czy gmina stosuje poprawne, czyli skuteczne, procedury. Dlatego po każdym incydencie samorządy powinny mierzyć:

Czas reakcji: liczba godzin lub dni od pojawienia się fałszywej informacji do wydania sprostowania i dystrybucji komunikatu.

Zasięg sprostowania: liczba odbiorców, do których dotarła oficjalna informacja (np. odsłony strony internetowej, zasięg postów w mediach społecznościowych, liczba przesłanych newsletterów/alertów).

Jakość zgłoszeń: procent zgłoszeń od mieszkańców, które okazały się prawdziwymi przypadkami dezinformacji (pokazuje efektywność edukacji mieszkańców).

Zaangażowanie partnerów: liczba instytucji (media lokalne, szkoły, NGO) zaangażowanych w dystrybucję komunikatu (pokazuje, czy procedury współpracy zadziałały.)

Ewaluacja wewnętrzna: liczba urzędników, którzy wzięli udział w szkoleniach oraz ocena ich kompetencji przed i po incydencie.

JAK DOKUMENTOWAĆ I PREZENTOWAĆ FAKTY

Aby sprostowania były wiarygodne, muszą być przejrzyste. Organizacje factcheckingowe podkreślają, że analizy powstają na podstawie nagrań, stenogramów sejmowych, oficjalnych dokumentów lub autoryzowanych wpisów w mediach społecznościowych. Organizacje factcheckingowe nie publikują sponsorowanych treści i zachowują niezależność.

Jako samorządowiec wzoruj się na factcheckerach:

1. Cytuj dokumenty źródłowe.
W sprostowaniu zamieszczaj linki do materiałów potwierdzających prawdziwy stan rzeczy: ustaw, decyzji administracyjnych, raportów, komunikatów służb.

2. Odwołuj się do renomowanych instytucji.
Cytowanie zaufanych instytucji wzmacnia wiarygodność. Dlatego sięgaj po informacje prezentowane przez np.: NASK, Sanepid, GUS.

3. Wyjaśniaj kontekst.
Nie ograniczaj się do stwierdzenia: „To nieprawda". Opisz, dlaczego dana informacja jest błędna, jakie były okoliczności jej powstania i jakie są konsekwencje powielania jej.

4. Udostępniaj metodologię.
Jeżeli weryfikacja wymagała analizy statystyk, badań lub wypowiedzi, opisz w skrócie, jak urząd wykonał te czynności i do jakich źródeł sięgnął. Transparentność buduje zaufanie.

ETYKA: MIĘDZY WOLNOŚCIĄ SŁOWA A NEUTRALNOŚCIĄ W REAGOWANIU

Walka z dezinformacją nie może prowadzić do ograniczania wolności słowa ani być wykorzystywana politycznie. Dlatego tak ważne jest, aby komunikacja urzędów była obiektywna, bezstronna, pozbawiona ładunku emocjonalnego i transparentna.

Aby zachować te wartości, samorząd może przyjąć następujące zasady:

Bezstronność

Wszystkie sprostowania muszą odnosić się do faktów, niezależnie od tego, kogo dotyczą. Urzędnik nie używa sprostowania do polemiki politycznej.

Nieeskalowanie konfliktu

Komunikaty powinny być rzeczowe i spokojne. Należy unikać obraźliwych określeń i przypisywania złych intencji. Celem jest edukacja, nie piętnowanie osób.

Ochrona wolności słowa

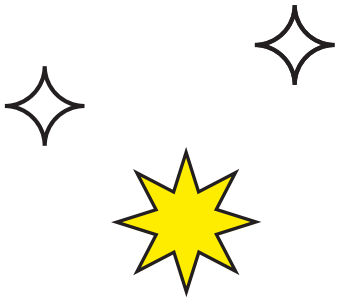
Reaguj tylko na informacje nieprawdziwe lub wprowadzające w błąd. Krytyka działań urzędu, nawet ostra, jest elementem debaty publicznej i nie powinna być określana jako dezinformacja.

Transparentność procedur

Udostępniaj listę kryteriów, na podstawie których stwierdzasz dezinformację. Pokaż, kto przygotował prostowanie i z jakich źródeł korzystał.

Edukacja zamiast cenzury

Zachęcaj mieszkańców do weryfikacji informacji, ucz o źródłach i metodach. Tylko w skrajnych przypadkach (np. groźby, nawoływanie do przemocy) korzystaj z narzędzi prawnych.

ZESTAWIENIE PRZEPISÓW, INSTYTUCJI I ORGANIZACJI STANOWIĄCYCH FUNDAMENT ODPORNOŚCI SAMORZĄDU NA DEZINFORMACJĘ

I. Instytucje monitorujące i weryfikujące (szybki kontakt)

Są to podmioty wskazane jako zaufane źródła o bieżącej sytuacji dezinformacyjnej, z konkretnymi adresami cyfrowymi.

- **NASK (Naukowa i Akademicka Sieć Komputerowa, nask.pl):** Główny ośrodek monitorujący polską przestrzeń internetową.
- **Zespół CERT Polska:** Odpowiedzialny za bezpieczeństwo w sieci i zgłaszanie incydentów dezinformacyjnych.
- **Aplikacja mObywatel:** Oficjalny kanał rządowy służący do przekazywania zweryfikowanych komunikatów bezpośrednio do mieszkańców.
- **Serwis Gov.pl:** Centralne źródło komunikatów administracji rządowej, niezbędne do potwierdzania faktów.

II. Partnerzy w sytuacjach kryzysowych

Podmioty, z którymi samorządy powinny współpracować podczas mierzenia się z konkretnym kryzysem.

- **Lokalne media:** Niezbędne do szybkiego dotarcia z informacją do lokalnej społeczności.
- **Służby mundurowe (Policja, Straż Pożarna):** Kluczowe przy dezinformacjach dotyczących bezpieczeństwa publicznego.
- **Placówki oświatowe i szkoły:** Partnerzy w edukowaniu najmłodszych mieszkańców i ich rodziców.
- **Lokalne instytucje, firmy i organizacje społeczne (np. NGO, instytucje kultury, biblioteki) :** Sieć wsparcia pozwalająca na szybkie przecinanie plotek w środowiskach zawodowych i sąsiedzkich.

III. Organizacje szkoleniowe i edukacyjne

- Organizacje kompetencji psychospołecznych: Podmioty uczące krytycznego myślenia i radzenia sobie z emocjami wywołanymi przez dezinformację.
- Eksperci od higieny cyfrowej: Trenerzy pomagający urzędnikom i mieszkańcom bezpiecznie poruszać się w Sieci.
- Stowarzyszenia factcheckingowe: wyspecjalizowane organizacje zajmujące się profesjonalną weryfikacją informacji.

IV. Wsparcie formalno-prawne

Dezinformacja jako taka nie jest w polskim systemie prawnych zakazana, a to dlatego, że w Polsce nie ma przyjętej definicji dezinformacji. Niemniej istnieją przepisy, na mocy których można z dezinformacją walczyć.

Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego

Dla samorządów najważniejsze zalecenia dotyczące przeciwdziałania dezinformacji zawiera Krajowy Plan Zarządzania Kryzysowego (KPZK). Obecna wersja dokumentu obowiązuje od 4 sierpnia 2025 r. KPZK to dokument planistyczny, przygotowany przez Rządowe Centrum Bezpieczeństwa we współpracy z ministerstwami, urzędami centralnymi i województwami. Opiera się na ustawie o zarządzaniu kryzysowym. Dla samorządów istotne jest, że działania hybrydowe – do których zalicza się dezinformacja – KPZK klasyfikuje jako najważniejsze zagrożenia. Zgodnie z KPZK wsparciem instytucjonalnym w walce z dezinformacją dla samorządów powinien być wojewoda oraz wojewódzkie centra zarządzania kryzysowego.

CSIRT GOV i CSIRT NASK

Samorząd może zgłaszać podejrzenia dotyczące dezinformacji poprzez Zespoły Reagowania na Incydenty Bezpieczeństwa Komputerowego, czyli CSIRT-y. CSIRT-y (ang. Computer Security Incident Response Team) zajmują się monitorowaniem, analizą oraz szybkim przeciwdziałaniem cyberzagrożeniom. Dla samorządowców najważniejsze są dwa CSIRT-y i to one umożliwiają zgłaszanie incydentów związanych z dezinformacją:
CSIRT GOV https://www.csirt.gov.pl
CSIRT NASK https://incydent.cert.pl/
Przydatny będzie także link:
https://www.zglos-dezinformacje.nask.pl/

Kodeks Karny

W zależności od kontekstu dezinformacja i propaganda mogą zawierać elementy, które są bezpośrednio penalizowane przed kodeks karny:
art. 117 par. 3 [*Wojna napastnicza*]
art. 119 [*Dyskryminacja*]
art. 126a [*Publiczne nawoływanie*]
art. 132 [*Dezinformacja wywiadowcza*]
art. 165 [*Sprowadzenie stanów powszechnie niebezpiecznych dla życia lub zdrowia*]
art. 190a § 1 [*Podszywanie się pod osobę fizyczną*]
art. 224a [*Fałszywe zawiadomienie o zagrożeniu*]
art. 255 §2 i §3 [*Nawoływanie do zbrodni, pochwalanie przestępstwa*]
art. 256 [*Propagowanie totalitaryzmu, nawoływanie do nienawiści*]
art. 257 [*Rasizm]*

Ustawa o ochronie ludności i obronie cywilnej

W myśl ustawy różnego rodzaju zakłócenia w środowisku informacyjnym, w tym dezinformacja, mogą bezpośrednio zagrozić realizacji zadań ochro-

ny ludności i obrony cywilnej. Dlatego niektóre zadania ujęte w ustawie odnoszą się do wzmacniania ładu społeczno-politycznego przed wystąpieniem zakłóceń informacyjnych.
Z ustawy wynika jednoznacznie, że czynnikiem negatywnie wpływającym na społeczną odporność jest dezinformacja. Zatem obowiązek reagowania na dezinformację wpływa bezpośrednio na odporność społeczną.

Dla przeciwdziałania dezinformacji z perspektywy samorządów najważniejsze artykuły ustawy to:
art. 11. 1. Do zadań starosty należy:
5) udzielanie gminom wchodzącym w skład powiatu pomocy w realizacji zadań ochrony ludności i obrony cywilnej, w szczególności obejmujących:
c) wzmacnianie lokalnych inicjatyw dotyczących budowania społecznej odporności,
18) przeciwdziałanie dezinformacji obniżającej społeczną odporność na obszarze powiatu;
art. 12. 1. Do zadań marszałka województwa należy:
5) planowanie oraz organizowanie szkoleń, ćwiczeń i innych form edukacji z zakresu ochrony ludności i obrony cywilnej oraz wspieranie programów edukacyjnych mających na celu przygotowanie do reagowania na potencjalne zagrożenia i wzmacnianie społecznej odporności;
art. 13. 1. Do zadań wojewody należy:
18) przeciwdziałanie dezinformacji obniżającej społeczną odporność na obszarze województwa.
Co może w praktyce robić samorząd na podstawie ustawy o ochronie ludności i obronie cywilnej

Organizuj edukację mieszkańców – np. cykliczne szkolenia o rozpoznawaniu fake newsów, warsztaty dla różnych grup (uczniowie, seniorzy) o metodach weryfikacji informacji.

Włączaj komponent przeciwdziałania dezinformacji do ćwiczeń kryzysowych – np. podczas ćwiczeń ewakuacji dodawaj element rozprzestrzeniania plotek i ucz reagowania na nie.

Twórz procedury komunikacji kryzysowej – np. ustal jedno oficjalne źródło prawdziwych komunikatów (np. strona WWW urzędu, zweryfikowane profile w mediach społecznościowych) i stwórz procedurę szybkiego sprostowania plotek.

Współdziałaj z administracją rządową – korzystaj ze wsparcia starosty i wojewody przy kampaniach informacyjnych przeciw dezinformacji (np. wspólne komunikaty wojewody i prezydenta miasta w razie paniki).

Monitoruj nastroje i informacje lokalnie – np. starosta może: koordynować przepływ informacji między gminami, pomagać w weryfikacji pogłosek, przekazywać zalecenia organom niższego szczebla w razie pojawienia się niebezpiecznych dezinformacji.

ORGANIZACJE FACTCHECKINGOWE

Polska jest członkiem światowych i europejskich sieci factcheckingowych (Europejska Sieć Standardów Factcheckingowych EFCSN i Międzynarodowa Sieć Factcheckingowa IFCN).

Polskie organizacje zrzeszone w IFCN i EFCSN to:
1. Fundacja Przeciwdziałamy Dezinformacji (fakenews.pl) – polska organizacja zrzeszona w IFCN. Zobowiązuje się do bezpartyjności i bezstronności, a także do przejrzystości źródeł, finansowania i metod oraz do otwartych korekt. Publikuje artykuły demaskujące dezinformację i prowadzi działania edukacyjne.

2. Stowarzyszenie Demagog – pierwsza polska organizacja fact- checkingowa. Jej misja to zwalczanie nieprawdziwych informacji, edukacja i poprawa jakości debaty publicznej. Jest członkiem IFCN i EFCSN, co zobowiązuje go do bezstronności, transparentności i przestrzegania jasnych zasad pracy. Publikuje analizy wypowiedzi polityków, raporty, a także prowadzi warsztaty dla instytucji publicznych oraz udostępnia narzędzia do zgłaszania podejrzanych treści.

3. Stowarzyszenie Pravda – organizacja factcheckingowa, promująca rzetelną informację i rozwój narzędzi krytycznego myślenia. Pravda jest członkiem IFCN i EFCSN. Organizuje szkolenia dla studentów i mieszkańców z zakresu krytycznego myślenia, umiejętności cyfrowych i bezpieczeństwa cybernetycznego.

KORZYSTANIE Z PRACY FACTCHECKERÓW

Organizacje factcheckingowe i ich pracownicy nazywani są fact- checkerami. Z ich pracy można korzystać na kilka sposobów:

Zgłaszanie wątpliwych treści.
Skorzystaj z formularzy (np. Zgłoś wypowiedź, Zgłoś fakenews) na stronie internetowej organizacji. W ten sposób jako zarówno osoba prywatna, jak i urzędnik łatwo zgłosisz krążącą plotkę lub kontrowersyjną wypowiedź, a następnie otrzymasz fachową analizę przesłanej wypowiedzi.

Monitorowanie trendów.
Regularnie czytaj analizy i raporty factcheckerów – pomagają one wychwycić fałszywe narracje, zanim dotrą do samorządu. Organizacje factcheckingowe często publikują comiesięczne zestawienia i newslettery – warto wyrobić sobie nawyk czytania tych treści.

Wykorzystanie materiałów edukacyjnych.
Organizacje factcheckingowe oferują kursy online, poradniki, webinary i warsztaty dla instytucji. Programy takie uczą, jak sprawdzać informacje, rozpoznawać manipulacje i prowadzić edukację medialną.

Tworzenie sieci współpracy.
Podejmij stałą współpracę z lokalnymi factcheckerami w ramach partnerstwa – mogą oni pomóc w przygotowywaniu sprostowań, udostępniać infografiki i szkolić urzędników.

POLECANE PUBLIKACJE

- *Dezinformacja międzynarodowa*, F. Bryjka, T. Chłoń, R. Kupiecki, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2022

- *Good practice principles for public communication responses to mis- and disinformation*, OECD 2023

- *Jak przeciwdziałać dezinformacji: poradnik nie tylko dla administracji publicznej*, NASK 2024

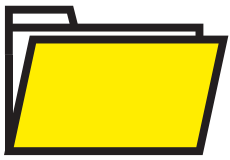
- Księga Komunikacji Kryzysowej, RCB 2024
  https://www.gov.pl/web/rcb/ksiega-komunikacji-kryzysowej

- *Local truth, shared trust. Tackling mis/disinformation from the local level,* CCRE CEMR

- *Podręcznik komunikacji strategicznej dla administracji publicznej,* Globsec 2025

- *Tarcza prawdy. 4 kroki reakcji na dezinformację*, Demagog, Alert Media Communications 2025

- *The Code of Conduct on Disinformation*, European Commision 2025

Walka z dezinformacją to nie tylko prostowanie kłamstw – to przede wszystkim budowanie silnej, odpornej i dobrze poinformowanej wspólnoty lokalnej. Wierzymy, że zawarte w poradniku materiały, w tym procedury i listy kontrolne, będą dla Państwa realnym wsparciem w codziennej służbie mieszkańcom.

Dokument ten został opracowany, aby:

- dostarczyć gotowych rozwiązań na czas spokoju i na moment kryzysu,
- wskazać zaufanych partnerów, z którymi samorządy mogą współpracować przy weryfikacji faktów,
- przedstawić formalne ścieżki wykorzystania narzędzi formalno-prawnych do budowania świadomości społecznej,
- budować lokalną odporność na dezinformację.